

מאמר שלישי בסידרה: אייכמן מגלה את יעודו בחיים ואת הסולם לקארירה

איש מיוצא תפקיד

לא למד עברית, אלא מילים ספורות, בהן נהג לאחר מכן להדהים מנהיגים ציוניים גרמניים, שלא ידעו אף את המילים הפשוטות האלה. אולם אייכמן למד לפחות לקרוא, בקושי, את אותיות הפוסט של הנייט. את אותיות הכתב לא למדתי, לזה לא הגעתי. אמר יושב צבר תלאביבי בקפה רוול ויקרא עתון סיני, יעורר מן הסתם תשומת-לב איש-ס.ס. הקורא עתון באותיות עבריות, והמסוגל לזרוק סביבו שמות כמו "פועלי ציון" או "השומר הצעיר", חייב היה לעשות רושם בלישכה הראשית של שרות-הבטחון. היש מהר נודע ברבים כי במחלקה היהודית יושב מומחה היועד עברית, והמכיר את ענייני היהודים עד לפרטי פרטיהם. מכאן היה רק צעד אחד לאגדה כי אייכמן נולד בשרונה — אגדה שאייכמן עצמו שקד בלי כל ספק להפיצה, בשנים שלאחר מכן.

★ ★ ★

חומר לעשרים דקות

ראש האגף, הפרופסור פראנק ויקס, ביקש מאייכמן לחבר מאמרים עבור כתבי-העת המדעיים-כביכול של הס.ס. בערך באותו זמן הוקם בברנו, ליד ברלין, סניג'ר של שרות-הבטחון. זה היה בארמון קטן של זכוכית, שהיה שייך קודם לכן לאגודה מקצועית... המומחים של הלישכה הראשית של שרות-הבטחון היו חייבים להרצות שם לעתים קבועות, דומני אחת ל-14 יום. בסמינר למדו קציני שרות-הבטחון, קציני הס.ס. הכללי, ולעתים גם עסקני המפלגה וקציני הצבא.

"... היה עלי להרצות על, ההסתדרות הציונית העולמית — מסרתה ורצונותיה, וכן על, ההסתדרות הציונית החדשה. עליה לא יכולתי להרבות בדיבורים, כי לא ידעתי עליה הרבה. הרצאתי הראשונה ארכה בדיוק 20 דקות, במקום שעה מלאה, ואז נגמר לי החומר. מאז השתפרתי והארכתי את ההרצאה עד לשלושת רבעי שעה. את שאר הזמן עד לגמר השעה, העברתי בוויכוחים. השאלות הנצחיות האלה אחרי הרצאתי, הן שהביאו אותי במבוכה, באותם הימים. מאז התחלתי לקרוא, לקרוא ושוב לקרוא." חוץ מה עסק אייכמן, ככל פקיד טוב, בדיחתו, במישור הנאצי, הכל דיחהו לכולם. אייכמן, והאיש הממונה על "היהודים המתבוללים", חיברו כל אחד דו"ח שבועי. פוץ מילודשטיין חיבר מזה דו"ח מאוחד משלו, שהגיע לויקס. זיקס לקח דו"ח זה, ואת הדו"חות של שאר המחלקות באגף ("בונים חופשיים", "כנסיות", וכו'), וחיבר מזה דו"ח כולל לראש שרות-הבטחון, ריינהארד היירריך. היירריך הגיש דו"ח כולל יותר להימלר. על מה ניתן לדון? אייכמן שוחח עם מנהיגים ציוניים. מאחר שבאותם הימים לא היה לשרות-הבטחון (שהיה מוסד מפלגתי) שום קשר ישיר עם הגסטאפו (שהיה מוסד ממלכתי), לא יכול היה אייכמן להזמין את היהודים. היה עליו לפנות לגסטאפו, וזה הזמין את היהודי המבוקש. כפי שהעירו העדים במשפט הירושלמי, נהג אייכמן אז לקבלם באדיבות, להציע להם לשבת, ולשוחח עמם בצורה הוגנת.

כאשר היה הגסטאפו מחריים, באיזשהו מוסד, חומר ציוני שנגע ליהודים, ולא ידע מה לעשות בו, היה זה חומר זה מועבר אוטומטית למחלקה 112 בשרות הבטחון. החלק הציוני הגיע לידי אייכמן, ושימש לו נושא נוסף לדו"חות שבועיים ארוכים ככל האפשר.

★ ★ ★

"צעיר שופע בשר"

למרות כל המאמצים האלה, לא עלה אייכמן בסולם המשרדי. דרגתו ב-ס.ס. עלתה, בדרך השירה, מרבטוראי ב-1934 לרב-סמל ב-1937. אולם הוא נישאר פקיד נמוך, מומחה לציונות. הוא לא עלה לתפקיד ראש המחלקה היהודית — וזה למרות שראשי המחלקה התחלפו תדירות.

מסתבר כי אנשי הס.ס. לא ראו בתפקיד ראש המחלקה היהודית משרה מכובדת, שכדאי להידיבק אליה. יתכן כי איש מהם לא תפס, כמו אייכמן, כי זה השטח המבטיח ביותר ברייך הנאצי. מצד שני יתכן כי גם נאצים מובהקים אלה חשו, בעומק ליבם, אירצון לתפקיד זה, ואינחשו בתהיכרתם לאן מובילים הדברים. בכל מישור קיים חוק של ברירה טבעית, המביא לכך כי ינשרו האנשים שאינם מתאימים במאה אחוזים לתוכן הרעיוני של התפקיד, וכי יישארו בסופו של התהליך האנשים המתאימים לו ביותר. בזה אחר זה הסתלקו מפקדיו של אייכמן. פוץ-מילודשטיין נזכר שהוא מהנדס, החליט לקשור את הקאריירה שלו למיצע-הפאר של היטלר, בניית האוטוסטרטות המהיללות. כאשר עזב את שרות-הבטחון, בן מינה תחתיו את אייכמן, אלא רבטוראי בשם שירדור, שהיה הרבה יותר צעיר מאייכמן, בן ה-29. הוא הפך ראש המחלקה, אדם צעיר ובלתי-בשל. פעם, כשהיה במצב-רוח יליח, אמר לוי, "אם אני רוצה, אני יכול לפטר אותך מייד". אני מזכיר את זה רק כדי לציין את אופיו של האיש. הוא היה שחצן, אך שחצנותו נבעה מנעוריו. איני יודע מדוע הפך הוא ראש-המחלקה... כנראה היה ירידו ותיק של פוץ-מילודשטיין, שפנה אליו בלשון "אתה".

גם מפקד בלתי-נשבל זה לא האריך ימים. לשמחתו של אייכמן הוא התגייס לצבא. תחתיו בא איש שמילא תפקיד חשוב בשלב ההשמדה, ושעדיין היה לסיים את חייו בקצהו של חבל צ'כוסלובקיה. היה זה דיטר ויסליצני. ויסליצני היה מפקד טוב-ליב. מישמני בשרו גרמו למלות-נפש. בתקופת כהונתו לא היו לנו ימי התרגשות. הוא לא דירבן אף אחד. ובמקום אחר: "צעיר שופע-בשר, שמדיו היו תמיד צרים עליו." ויסליצני, שהיה סגן-מישנה, הניח לאנשים לעבוד, הקדיש את זמנו שלו לקריאת ספרי היסטוריה. אולם הוא דאג כי המחלקה תעבור למשרד של שלשה חדרים. כשעבר לתפקיד אחר, לא התמנה אייכמן במקומו. אדם בשם האגן הפך ראש-המחלקה. אייכמן נשאר פקיד.

★ ★ ★

"לא סיפרתי שום דבר בבית"

לפני כן כבר הספיק להתחתן. האשה הייתה גרמניה קתולית מאזור הגבול האוסטרי-צ'כוסלובקי. התחתני בשנת 1935 בכנסייה, למרות שכמוהו רצו להשפיע עלי שלא אתחתן בטקס דתי. הנשואין נערכו בכנסייה של פאסאו (עיירה גרמנית ליד הגבול האוסטרי). אני באה לפאסאו ודיברה עם הכומר, בנוכחותי. אני קבעה את כל הפרטים עם הכומר, ואני הודעתי לברלין שאני מתחתן בטקס דתי. לא אסרו את זה עלי, אבל לעגו לי. אשתי גם לא היתה מסכימה לנשואין אחרים — את זה אני מוכרח להגיד — כי מוצאם ממשפחת-אכרים מסתולית לנזוקה. בכלל התרגו אייכמן מאד כאשר הראה לו הפקד אבנר לס תעודה המוכיחה כי אשתו פרשה מן הכנסייה בשנת 1943. "מה, אשתי? זו שקרואת בל יום בתניך ובספר שירי-הכנסייה שלה? לא פרשה אף פעם מן הכנסייה? זהו — זהו — זהו שנגעונו זו באמת טענה משוגעת... היא אפילו דאגה לכך שבני הצעיר ביותר ייטבל (אחרי המלחמה) בכנסייה אבנגלית..."

האם והאשה יכלו להכריח את אייכמן להתחתן בכנסייה, אך הן לא יכלו למונע בעדו מלפרוש מן הכנסייה, כדי למצוא חן בעיני מפקדיו. בשנת 1938 כבר נרשם בילקוטי-השרות שלו, בסעיף "דת" — "מאמין באלוהים". בלשון הנאצית, "מאמין באלוהים" היה פירושו — אינו שייך לדת כנסייה. מתאים יותר היה הציון, בלתי-דתי או "חופשי" — אך מושגים אלה היו שייכים בגרמניה למילון השמאלי.

אייכמן עצמו ביקש להלביש את פרישתו מן הכנסייה בלבוש נעלה יותר. לפקד לס סיפר כי קרא את שופנהאור, והוסיף כמה מליצות מבלבלות, המוכיחות כי לא הבין מאומה.

שפרייכר (שמאל) עם היטלר (ימין)

"האמנתי שהדרך הכנסייתית היא אומנם דרך בטוחה, עולים בה יפה בשביל הררי בטוח, בעוד שהדרך החופשית היא מסוכנת, והיא תמיד דרך בה עובד האדם על עצמו, וכיוצא בזה. ובכן, אמרתי לעצמי: האל שאני מאמין בו הוא יותר גדול מן האל הנוצרי, כי אני מאמין באל אדיר, באל גדול, שברא את היקום ודואג לתנועתו. הגעתי לאמונה הזאת, ובשנת 1937 הלכתי באחד הימים לבית המשפט וביקשתי לרשום שפרשתי מן הכנסייה, ויותר לא השתמשתי בזה, וגם לא סיפרתי על זה כימעט לאף אחד. לא הייתי מושפע על ידי שוט דבר, על-ידי אף אחד לא, אשתי תמיד עצרה בעדי, אבל אז לא סיפרתי עוד שום דבר בבית. בכלל לא סיפרתי עוד בבית שום דבר בנוגע לשרות שלי..."

★ ★ ★

נאצים וציונים

ק פעם אחת בשלוש שנות שרותו במחלקה 112 של שרות-הבטחון יצא אייכמן הקטן משיגרתו היומיומית האפורה. היה זה בימי נסיעתו הבלתי-מוצלחת לארץ-ישראל, שנתאפשרה הודות לקשריו עם הציונים.

בעדותו ובזכרונותיו מנסה אייכמן תמיד להציג את עצמו כציוני נלהב, שהושפע עמוקות מן הספרים הציוניים שקרא, ושכל משאת-נפשו היתה להביא יהודים לארץ-ישראל. ולראייה: עוד במחלקה 112 קיים מגע רק עם הציונים, ולא עם אירגוני המתבוללים, שטענו כי היהודים הם גרמנים לאומיים.

העובדות עצמן נכונות. אולם אפשר להציג גם באור אחר. כמו כל מומחה לשטח מסויים, היה גם אייכמן מעוניין להבליט את חשיבות השטח שלו. הוא היה אחראי לציונים, ולא ליהודים מתבוללים — ועל כן היה מעוניין להעביר את כל ענייני היהדות הגרמנית לידי הציונים.

אך היתה גם סיבה עמוקה יותר. באותן שנים הסתכמה מדיניות הרייך השלישי בשטח היהודי במילה אחת: הגירה. הנאצים רצו שהיהודים יסתלקו — בשנים הראשונות יחד עם רכושם, ולאחר מכן תוך השארת רכושם מאחוריהם. בלמדו את העניין הבין אייכמן שרק סוג אחד של יהודים דוגל בהגירה המונית: הציונים. כך נוצר שיתוף-פעולה סבעי, אותו הגדיר אייכמן עצמו, בדו"ח רשמי משנת 1934, כלהלן: "בחוגים יהודיים לאומיים מגלים שמחה רבה על המדיניות היהודית הקיצונית (של הממשלה הנאצית). מפני שהם מגדילים האוכלוסיה היהודית בארץ-ישראל, כך שאפשר יהיה ליהודים להשיג רוב בארץ בזמן הנראה לעין."

בעוד שהגסטאפו שבר תחילה את כל המוסדות היהודיים, דאג אייכמן, לדבריו, להקמתם מחדש, בהנהלת הציונים. אין ספק שלא היתה זאת מדיניות פרטית. הפקיד הקטן לא יכול היה ליוזם שום מדיניות, ולמשרדו לא היה שום כוח ביצוע. המדיניות נקבעה על-ידי הימלר, היירריך וצמרת הס.ס., שרצו כולם להוכיח את יעילותם על-ידי דירבון ההגירה. הם רצו כי גרמניה תהיה "נקיה מיהודים", ובאותם ימים לא היתה דרך אחרת להשיג זאת. הגירה רצינית באה בחשבון רק לארץ-ישראל.

תוך כדי כך הסתכסך הס.ס. עם משרד-החוץ הגרמני. הדיפלומטים המוקצועניים היו אנטי- (המשך בעמוד 16)